Asiantuntijalausunto eduskunnan talousvaliokunnalle laeiksi kuluttajansuojalain 17 a §:n ja oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:n muuttamisesta (HE 218/2022 vp)

Kiitämme mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä eduskunnalle kuluttajansuojalain 17 a §:n ja oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:n muuttamisesta. Lausuntoon pätee pitkälti yleisellä tasolla, mitä Majamaa jo lausui koskien samaa hallituksen esitystä 15 prosentin korkokatolla, mutta siihen verrattuna tässä kiinnitämme erityistä huomiota siihen, minkälaisia *välillisiä vaikutuksia* kuluttajille saattaa seurata tilanteessa, jossa korkokatto lasketaan 10 prosenttiin. Ensin pohdimme kuitenkin esitettyä koron sitomista viitekorkoon siten, että luoton korko ei saisi luottosopimuksen mukaan nousta yli 20 prosentin, vaikka viitekorko nousisi.

Samalla kun pohditaan korkokaton laskemista 10 prosenttiin, voisi myös harkita luoton koron ja viitekoron yhteenlasketun tason laskemista 15 prosenttiin. Viitekoron 10 prosenttiyksikön suuruinen liikkumavara voi johtaa korkokulujen suuruutta arvioivaa kuluttajaa harhaan, sillä luottojen markkinoinnissa korostuu usein kulutusluoton nimelliskorko ja kuukausittain maksettavan lainaerän suuruus. Jos viitekorko jatkaa kasvamistaan, se voi jäädä kuluttajalta huomaamatta nykyisenkaltaisessa kulutusluottojen markkinoinnissa. Nimelliskoron sijaan luotonhakijan huomiota kannattaisi kohdistaa nykyistä enemmän luoton todelliseen vuosikorkoon sekä luotosta maksettavaan lopulliseen kokonaishintaan esimerkiksi sitomalla korkosääntely kulutusluoton todelliseen vuosikorkoon. Sama näkökulman muutos olisi mielekästä viedä myös luottojen markkinointiin. Markkinoinnissa aktiivisesti käytetyt lainalaskurit sisältäisivät tällöin kuukausierän ja laina-ajan lisäksi tiedon takaisinmaksettavan luoton lopullisesta kokonaishinnasta ja arvion todellisen vuosikoron suuruudesta.

SILE-hankkeessa (https://www.hiljaisettoimijat.fi) saatujen alustavien tutkimustulosten mukaan vuosien 2020–2021 väliaikainen 10 prosentin korkokatto rajasi osan kuluttajista ulos pikalainamarkkinoilta. Esiin nousivat muun muassa pienituloiset nuoret aikuiset, työttömät, opiskelijat ja eläkeläiset, joiden luottoriski on keskimääräistä korkeampi. Korkokaton laskeminen 15 prosentin sijaan 10 prosenttiin todennäköisesti vähentäisi velkaongelmien taustalla olevien pikaluottojen tarjontaa ja rajoittaisi pikaluottojen käyttäjäryhmää edellä mainitun suuntaisesti. Korkokaton lasku on sikäli hyvä asia, että vakuudettomat kulutusluotot ruokkivat usein velkakierrettä ja edesauttavat kuluttajien ajautumista euromääräisesti yhä suurempiin velkaongelmiin. Vaikka monen kotitalouden elintaso laskisi luotonsaannin kiristyessä hetkellisesti, pidemmällä tähtäimellä niiden taloudellinen tilanne todennäköisesti paranisi. Tämä olettama perustuu siihen, että koska moni (yli)velkaantunut kotitalous on rahoittanut aikaisempaa kulutustaan luotoilla, maksettavaksi jääneet luottojen korkokulut ja lainanlyhennykset eivät tulevaisuudessa rasittaisi kotitalouksia, vaan ne voisivat käyttää tulojaan arkimenojen kattamiseen ja ehkä myös säästämiseen.

Asetelma on toisaalta monimutkainen. Alustavat tulokset ovat osoittaneet sen, että kielteisellä luottopäätöksellä voi olla merkittäviä haitallisia vaikutuksia kuluttajien arkeen etenkin, jos luotonsaannille on ollut todellista tarvetta. Asiaa kannattaa miettiä eläytyen sellaisen ihmisen asemaan, joka katsoo ehdottomasti tarvitsevansa tietyssä tilanteessa tietynsuuruisen luoton, mutta ei sitä saa; eli pyrkiikö hän saamaan vastaavan summan muulla tavoin, tai miten asetelma heijastuu muutoin hänen elämäänsä ja arkeensa. Luoton epääminen voi näkyä muun muassa masennus- ja stressioireina sekä sosiaalisen elämän kaventumisena, mutta myös kulutuksen vähenemisenä, maksuvaikeuksina ja ulosottona. Vaikutukset voivat

heijastua myös läheisiin ja lähisuhteisiin, jos kielteisen luottopäätöksen saanut kääntyy heidän puoleensa rahantarpeessa. Tällaisia vaikutuksia kuluttajien arkeen harvemmin pohditaan lainsäädäntövaiheessa.

Äärimmäisinä vaikutuksina voi olla tukeutuminen erilaisiin normien tai lakienkin vastaisiin toimintatapoihin. Ensimmäisen merkittävän korkokattosääntelyn aikaan tämä huoli tuli esille keskusteluissa poliisin kanssa (tosin tällöin limiittiluottoihin siirtyminen ei todennäköisesti johtanut huolten todentumiseen). Näitä äärimmäisiä mahdollisia vaikutuksia voi kuitenkin lähinnä vain spekuloida; niiden toteutumista on jälkikäteen hyvin vaikea todentaa.

Yhteiskunnan näkökulmasta kielteisten luottopäätösten lisääntyminen voi näkyä muun muassa *sosiaaliturvan tarpeen kasvuna* (esim. toimeentulotuki) sekä avun hakemisen lisääntymisenä talous- ja velkaneuvonnasta sekä talousneuvoloista. Toisaalta henkilöt, jotka eivät enää saa ”tarvitsemaansa” lainaa, mutta maksavat silti aiempien lainojen lyhennyksiä, muodostavat sosiaalitukien kannalta haastavan joukon. Moni kielteisen luottopäätöksen saava joutuisi ehkä kääntymään paitsi läheisten myös kolmannen sektorin puoleen tai uudenlaisiin, yksityissektorilta käsin toimiviin velkoja järjesteleviin ratkaisuihin (esim. Solidate).

Alhainen korkotaso todennäköisesti houkuttelee myös yhä parempituloisia vakuudettomien kulutusluottojen markkinoille; tästä on viitteitä alustavien tutkimustulostemme perusteella. Erityisen aktiivisia luottojen ottajia ovat mm. nuoret miehet, joista osa ei välttämättä ole erityinen riskiasiakas. Viime vuosina ovat lisääntyneet yhdistelyluotot, ja suuntaus jatkunee. Moni saanee lainojen lyhentämisen niillä aiempaa parempaan hallintaan, mitä suunniteltu korkokaton lasku edistää, mutta osalla luottojen halpeneminen voi tarkoittaa myös sitä, että niitä myös otetaan enemmän kuin muussa tapauksessa otettaisiin. Kulutusluottojen ottaminen saattaakin arkistua uusien kuluttajaryhmien parissa.

Uskallamme siis väittää, että velkaongelmia esiintyy jatkossakin ja että tarjonnan sääntely voi ylipäänsä synnyttää hyvin monimutkaisia ja vaikeasti ennakoitavia, ihmisten arkeen ja muihin toimijaryhmiin eri tavoin ulottuvia vaikutusketjuja. Niistä on mahdotonta esittää tarkkaa etukäteistä arviota, ja osa vaikutuksista myös piiloutuu herkästi tutkimuksenkin ulottumattomiin, tai ainakin niiden todentaminen voi olla haastavaa. Korkokattosääntely on jossain määrin väistämättä pimeään ampumista, ja tämä on hyvä tiedostaa. Osa seurauksista on todennäköisesti myönteisiä, osa kielteisiä.

On kuitenkin joka tapauksessa selvää, että on ensiarvoisen tärkeää panostaa velkaongelmien ennaltaehkäisyn lisäksi avun tarjontaan, myös jonkinlaiseen kriisiapuun. Nykyisenkaltaista matalankynnyksen talousneuvolatoimintaa tulisikin lisätä, kuten myös resursseja oikeusaputoimistojen talous- ja velkaneuvontaan ja kolmannelle sektorille. Samoin on hyvä pitää yllä valmiutta harkita mahdollisuuksia miettiä muutoksia tukiin ja etuuksiin sekä velkajärjestelyyn siten, että yhteiskuntaan ei syntyisi uudenlaista väliputoajajoukkoa. On sosiaalisesti yhä legitiimimpää yrittää saada helpotusta velkaongelmiin omatoimisesti esimerkiksi yhdistelylainoilla. Emme ota kantaa siihen, onko se hyvä vai huono asia, tai onko se mielekäs suuntaus. Osalle se tuo helpotusta korkokattosääntelyn kiristyessä, mutta osalta tämä mahdollisuus katoaa.

Helsingissä 30.1.2023

Karoliina Majamaa (VTT, yliopistotutkija)
Helsingin yliopisto

Kati Rantala (VTT, tutkimusjohtaja)
Helsingin yliopisto